

ETH HARO D'ARTIES

ES HÈSTES DETH HUEC DES PIRENÈUS
DECLARADES PATRIMÒNI IMMATERIAU DERA
UMANITAT PERA UNESCO

José Antonio Bruna Vilanova
Arties, 2016

ETH HARO D'ARTIES

RECOPIACION ISTORICA RELACIONADA DAMB AGUESTA COSTUM-TRADICION

Eth Haro, se pronóncie «ettaru» en Arties-Garòs, Pujòlo e Castièro pera assimilacion der article «eth» ara paraula «haro», dant coma resultat fonetic ua dobla «t».

Eth mot **haro** ven deth latin FHARUS, qu'evolucionèc a **faro** e en gascon dèc **haro** o **har**.

Era hèsta deth Haro s'a celebrat des de temps immemorable eth dia 23 de junh, era net de Sant Joan, e a coma origina era celebracion dera benvenguda ath solstici d'ostiu, quan eth dia ei ben long e era net mès cuerta.

Enes pòbles que configuren eth terçon d'Arties e Garòs i a dus parçans nomenats Eth Haro, qu'ei a on tradicionaument se cremaue er arbe. Son dus endrets plaçats dehòra deth pòble, en cas de Garòs en camin deth Calvari, dempús de cementèri, e en cas d'Arties ena pujada entath solan. Per diuèrses qüestions aguesta tradicion en Garòs se perdec e en cambi en Arties a seguit damb variacions evidentes enquias nòsti dies.

Ressenhes istoriques

Se hèm un repàs ara documentacion istorica podem dèder qu'aué auem constància escrita de que se cremaue er arbe tara hèsta de Sant Joan des de aumens er an 1668. Aguesta informacion mo'la proporcionè eth Libre de Capitols der an 1748, coneishut com eth *Libre de las Políticas observa lo Consell de la Vila de Arties*. En concrèt en article 9 i ditz qu'eth dia de Sant Joan Baptista se hège ua Junta a on s'efectuauè ua «colacio», un minjar entre membres deth Conselh, abitants e caperans dempús de qu'auien «alsat», quilhat, eth «Faro», eth Haro. A compdar d'aguest capitol (an 1668) sonque se pòden beneficiar d'aguesta collacion, e de dues migèras de vin, aqueri que hègen e quilhauen eth Haro eth dia de Sant Joan Baptista. D'aguest hèt se despren qu'aguesta costum ja se hège en Arties de tempsi mès antics.

*La Republicas de fez moltes Juntas à gastos nostros
y de Pobres Viudes, y Pobills, solian juntarse Capellans,
Consell, y Habitants lo dia de Toti Sants, y
feyan vna Colacio à gastos del Be Comú, y se
posava en lo Libre dels Consols, y se repartia en
talla Comuna; Mes costumaban fez altra Colacio
lo dia de Pasqua de Resurreccio, Capellans,
Consell, y Habitants à gastos del Be Comú, altra
Junta lo dia de Carnestoltes à gastos del Be Comú,
altra Junta lo dia de St Joan Baptista
despus que havian aliat lo Faro, en lo qual dia
tan solsament permitem, que los Consols pugan gastar
dos Migèras de vi tan solsament, ab Toti qui
farán, y aliaran lo dit Faro, y si mes gasten
sia à sas expensas, y volem que les sobredites Juntas
sien Cassades, y annullades per ara, y per sempre
per nosaltres, y nostros esdevenidors*

Eth Haro ei documentat en un libre d'Arties escrit er an 1748, mès a on se tornerèn a copiar quauqui capítols que ja existien en un libre mès vielh. Podem saber era datacion d'aguest article e des auti que figuren ath començament perque un d'eri, eth numèro 14, ei datat de 1668.

En çò que hè referència ara descripcion mès antica qu'auem enquiath moment deth desvolopament dera hèsta deth Haro ei era que hec eth nòste gran literat Mossen Josèp Condò Sambeat a darrerries deth sègle XIX e que se publicuèc en catalan en bulletin num. 23 deth Centre Excursionista de Catalunya en octubre–deseme de 1896. D'aguest document se dedusís qu'a darrerries deth sègle XIX eth Haro se cremaue dera següenta forma:

1. Ena primauera es dus maridats mès joeni deth pòble anauen a talhar un pin o auet qu'estarnauen deth cap mès doble enquiath miei, e enes henerècles i metien cunhs de teda e lo quilhauen en lòc a on s'auie de cremar.
2. Eth dia 23 de junh quan començaue a hèr-se de net, gessie eth senhor caperan seguit de toti es mainatges deth pòble que portauen es sues **halhes** e se n'anauen tath costat deth Haro qu'ère dehòra dera poblacion.
3. Es halhes an era madeisha forma deth Haro, damb era soleta diferència de qu'eth Haro ei un arbe bastant regular e es halhes son ues tarnes primes o branques gròsses, «boscalls», proporcionades en pes e longada ara fòrça e mesura de cada «fallaire».
4. Quan s'arribe en lòc a on ei eth Haro, es joeni metien totes es sues halhes dretes ath torn deth Haro. Ara seguida eth caperan benedie eth Haro e es halhes.
5. Un viatge benedides se metie huec ath Haro e posteriorament cada «fallaire» apropaue era sua halha ath Haro tà alugar-la damb era ahlama. Quan èren totes alugades s'escampauen pes entorns e le hègen a rodar per dessus des sòns caps.
6. Acabada era hèsta, portauen toti eth cap dera halha benedida tàs sòns uarts entà que i auesse ua bona cuelheta.

Es següenti arguments mos dan pè a plaçar en Arties aguesta descripcion dera crema deth Haro:

En relacion ara descripcion dera hèsta deth Haro hèta per Condò en 1896 ei elaborada de manèra generau tà tota era Val d'Aran sense centrar-se en un pòble en concrèt. Mès s'analisam toti es detalhs qu'aquíu s'arremasen podem apuntar que segurament se tracte deth Haro que se hège en Arties.

Prumèrament er emplaçament ei dehòra deth pòble, non ena plaça.

Tanben podem apreciar qu'eth Haro se quilhaue era primauera deth madeish an que se cremaue.

Tanhent as halhes, èren branques gròsses que se semblauen ath Haro (non peles de ceridèr).

Un aspècte que hè a pensar clarament en Arties ei que per transmissio orau er unic pòble, exceptat Les, a on s'a hèt eth Haro en aguestes darrères generacions (uns 125 ans) ei Arties.

França, encare que diferenta en quant a la forma. Ahont mès poètica y religiosa l'hem trobada és a la Vall d'Aran, hont és de la manera següent: quan arriba la primavera, los dos casats mès joves del poble van a tallar un pi ò abet que asclen pel cap mès doble fins al mitj. En les escales, que són moltes, hi fiquen tascons de teya pera que cremi mès, y'l planten allà hont s'ha de cremar, fent que'l cap asclat siga per amunt, y d'això n'anomenen *haro* (far). Al primer foscant de la nit, abans de la festa de Sant Joan, surt lo senyor rector ab sobrepelliç y estola seguit de tots los minyons del poble armats ab ses falles (*halles*) y se'n va vers lo haro, que acostuma a ser fòra de la població. Les falles tenen la meteixa forma del haro, ab la sola diferència de que aquet és un arbre bastant regular y aquelles són uns boscalls proporcionats en pes y llargada a la fòrça y mida de cada fallayre. Quan arriben vora l'*haro* posen tots ses falles dretes al voltant d'ell, y, descobrintse la testa, miren ab devoció al sacerdot, qui dona la benedicció a l'*haro* y falles. Benedit que és, peguen foc al *haro*, que s'encén com la palla, y, agafant quiscun sa falla, l'encén a la flama seva, que ja comença a enllumenar l'entorn. Quan tots les tenen enceses, s'escampen per aquells voltants, y, saltant de roca en roca, fan rodar la falla encesa per demunt de sos caps. A qui no ho hagi vist may, li semblaria que són dimonis escapats del infn, majorment si s'esqueyen en algun punt des d'hont se veuen set ò vuyt pobles. Acabada la festa, porten tots lo cap de la falla a sos horts para que, com a beneyta que és, hi tinguen millor cullita.

Un aute hèt que mos pòrte a pensar qu'ei Arties ei qu'ena òbra Era isla des Diamants (1914) Condò explique com serie era hèsta de Sant Joan ena Val d'Aran imaginària qu'aquiu descriu, e en aqueth apartat en concrèt ditz literaument «qu'auien d'atrauessar eth pònt deth Garona tà anar entà on ère quilhat eth Haro».

—Si qu'ac sabi. Mès tabé sabi qu'aqueri martíris bous an hèt un sant; è jou tabé boui arribá a èste sant p'et madech camin.

Et P. Anton lou countradíe úa estouna; mes, en béi que ét sabíe tourná resposta as súes countradiccious, pensèc que poudíe èste'ra béu de Diéu que cridaue, ta't son sagrat Ministèri, ar hilh det que auíe estat quèfe, è'ncára n'ère, dera gent d'aqueres dúes isles que counchém.

Entretant arribèc et bintatrés de junh, día dera hèsta des hálhes. A bouca de nèt, en aué soupat, touti's mainatjes dera isla, acoupanhádi des quate franciscás è de casí touta'r'áuta gent, passèren et pont de Garouna è s'en anèren t'aoun ère quilhat er hárou. Et P. Anton anáue rebestit det suhrepelhís è estola, iaute frare poutáue'ra cauderéta der'aigoua-senháda tam er hisóp è's mainatjes poutáuen touti'r'hálha en cotch.

En arrihá'n pouestou, quilhèren es hálhes at tour der hárou, e't P. Anton, tam es oura-cious de roubrica, i héc a bachá'ra benediccioun det cèu, è despus calèren houéc en hárouo. En èste ben alamat, touti's mainatjes i-apuntèren er'hálha t'alugá-la, è despus se l'hèjen a roudá p'et dessus det cap, en tout hè roundeu at tour der hárouo.

CONCLUSION SUS ERA EVOLUCION DERA HÈSTA DETH HARO

1) En quina epòca se talhe e se quilhe eth Haro?

Sègle XVII (1668). Se talhe e se quilhe en horat eth dia de Sant Joan Baptista.

Sègle XIX (1896). En aguesti tempsi se talhe e se place en lòc ena primauera (mesi de mai – junh).

Sègle XX (Prumèr quart – enquia aué en dia). Se talhe e se quilhe ena primauera (normaument en mes de junh).

2) Qui s'encuede de quilhar-lo e a on?

Sègle XVII (1668). Se n'encueden es vesins deth pòble, a qui se les pague eth minjar e eth vin. Se met en lòc acostumat.

Sègle XIX (1896). Es dus maridats mès joeni deth pòble hèn a quèir eth pin o er auet e lo quilhen en lòc acostumat.

Sègle XX (Prumèr quart – enquia aué en dia). Ei talhat e quilhat pes joeni deth pòble (Comission de hèstes) en parçan nomentat «eth Haro».

3) Rituaü que se seguís entà cremar eth Haro

Sègle XVII (1668). Non n'auem constància.

Sègle XIX (1896). Se pòrten halhes. Quan s'arribe en lòc a on ei eth Haro, es joeni meten totes es sues halhes dretes ath torn deth Haro. Ara seguida eth caperan benedie eth Haro e es halhes.

Un viatge benedides, se met huec ath Haro e posteriorament cada «fallaire» apropaue era sua halha ath Haro tà alugar-la damb era sua ahlama. Quan èren totes alugades s'escampauen pes entorns e le hègen a rodar per dessus des sòns caps.

Sègle XX (Prumèr quart – enquia aué en dia). Sonque se creme eth Haro. Ara seguida se hè a quèir e dempús se rossègue pes carrèrs deth pòble e s'i saute per dessus (aguestes darrères decades s'i lance gasòil tà que creme mès).

